

Meddelagtighed.

*I skriftemålet siger synderen, hvad han ved; i
analysen skal neurotikerens sigte mere. (...)
"Så forstår jeg det alligevel ikke", lyder indvendingen.
"Hvad skal det egentlig betyde:
Sigte mere, end han ved"?*

Sigmund Freud

*... les « psycho- » quels qu'ils soient, qui
s'emploient à votre supposé coltinage,
n'ont pas à protester, mais à collaborer.
Qu'ils le sachent ou pas, c'est ce qu'ils font.*

Jacques Lacan

I

Efter årelange diskussioner og overvejelser er der vel ikke andet at sige, at spørgsmålet om 'uddannelsen til psykoanalytiker' er en søslange. En *contradictio in termini*. Endnu en modstand, hvis ikke den største, mod psykoanalysen.

'Årelange' vil sige mindst siden 1907 hvor Freud skriver et brev — fra Rom i øvrigt hvor han langt om længe var ankommet for bl.a. at betragte Michelangelos Moses efter at han i årevis havde undgået at gøre sin entrée i den hellige by— til deltagerne i 'Onsdagsmøderne'. I dette brev nulstiller han venligt men bestemt alle forpligtelser over for mødernes aktivitet og gør opmærksom på, at det er normalt, at man i løbet af et samarbejde spørger sig selv om, hvorvidt det man foretager sig, også er hvad man havde tænkt sig. Freud anmoder derfor deltagerne om at tilkendegive deres fortsatte interesse og engagement i det forehavende som Onsdagsmøderne har for og dermed betragte sig, uden videre, dvs. uden yderligere krav end netop deres tilkendegivelse, som fulgyldig deltager af fællesskabet, hvis det er det, de gerne vil. De, der ikke kan tilslutte sig opgaven længere, takkes for deres indsats indtil da, fritages for de forpligtelser som engagementet i selskabet medfører og opfordres til at opretholde de venskabelige relationer der måtte være.

Livet igennem forsøger Freud at finde en vej mellem de aspekter af venskabelighed, faglighed, institutionalisering og teoretisk stillingtagen som psykoanalysen kræver, i håb om at finde frem til den rette balance. Han måtte gang på gang konstatere at vejen til den

Bildung som psykoanalysen forlanger af psykoanalytikeren er belagt med en hel del *Einbildung*, og at denne kan være overordentligt svær at komme af med.

For indbildningerne kan være mange. Freuds bestræbelser på at imødegå dem bevidnes af de diskussioner, uoverensstemmelser og brud der skanderer den psykoanalytiske bevægelses historie: bruddet med Wilhelm Stekel bliver f.eks. uundgåeligt da denne indrømmer at han finder på drømme og andet for at underbygge sine teser (hvilket Freuds intellektuelle hæderlighed naturligvis ikke kunne acceptere uanset hvor meget han holdt af denne sin første medarbejder), bruddet med Alfred Adler sker som følge af at dennes 'individualpsykologi' ganske enkelt benægter hypotesen om det ubevidste, mens bruddet med Carl Gustav Jung indtræffer i det øjeblik det bliver klart at hans opfattelse af libidoen er religiøs og at han ophøjer sig selv til en slags sjælefreelser, osv.

Hver gang handler det om en uoverensstemmelse med hensyn til anskuelsen af det ubevidstes beskaffenhed og den position som den pågældende anskuelse tildeler psykoanalytikeren i den kliniske akt. (Bruddet med Sandor Ferenczi og Wilhelm Reich er betydeligt mere interessante rent fagligt —alt andet lige i øvrigt— men ændrer ikke på det forhold at også dér er opfattelsen af analytikerens plads og måden hvorpå det ubevidste defineres på spil.) Det kan ikke være anderledes for så vidt, da analytikeren nu engang er en konstitutiv del af begrebet om det ubevidste.

Sammenfattende kan man sige, at bestræbelsen på at bemægtige sig det ubevidste, tanken om at det kan kontrolleres og endda udnyttes (i dag vil man sige 'optimeres' — hvis ikke 'kapitaliseres'), dvs. tanken om en instrumentalisering af psykoanalysen, lægger grobund til uenighederne. Kilden til disse opfattelser er den indgroede anskuelse om at sjælelivet er noget der kan forbedres, forædles. Om nødvendigt ved hjælp af ortopædiske interventioner, herunder terapi. Der findes en lang tradition herfor siden oldtiden som fortsætter under forskellige former den dag i dag. Men forsøger man at føre psykoanalysen ind på disse veje (begrundelserne kan være mange: tids- og pengebesparelse, sociale betragtninger, optimering, etc.), ja så er det psykoanalysen selv der går til grunde. Umiddelbart kan dette virke besynderligt da psykoanalysen jo er en behandlingspraksis.

Det er forestillingen om en 'udviklingspsykologi', eventuelt i form af en hygiejnisk tanke om evne-udfoldelse, der giver problemer i den terapeutiske tanke. Jacques Lacan gør eksplicit opmærksom på, den 16. november 1955, at psykoanalysen ikke kan andet end at sætter sig imod sådanne projekter, fordi « le grand secret de la psychanalyse c'est qu'il n'y a pas de psychogenèse ». Hvad Freud fandt ud af var, til syvende og sidst og uanset hvad Karl Abraham kunne mene derom, at der ikke gives nogen udviklingspsykologi, i den forstand at den subjektive struktur skulle afhænge af en ontogenese.

Lacans svar er faktisk både overraskende og omfattende. Overraskende fordi det går imod vores standardopfattelse (som i bund og grund er animistisk) om at sjælelivet kommer i stand som følge af en modningsproces (kræfter der mødes, historier der fortælles, evner der udfoldes, osv.) og omfattende fordi det vender op og ned på vores anskuelse af hvad vi, psykoanalytikere, har med at gøre.

For eksempel med hensyn til hvad vi, i mangel af bedre, kalder psykopatologi og som fra da af ikke længere kan forstås som blot 'en proces' af morbid art, en fornærmelse mod den menneskelige frihed (jf. den diskussion Lacan fører derom, ganske tidligt i øvrigt, i « Propos sur la causalité psychique », *Écrits*, sider 151-193 — se navnlig side 176). Freud selv forsøger derfor med mere eller mindre held at knytte spørgsmålet til overvejelserne om libidoens *Entwicklungsgeschichte* sådan som den omtalte Abraham foreslog, men er ikke

sikker på resultaterne. Han satser på at psykoanalysens videre udfoldelse vil være i stand til at redegøre for denne problematik i dens forhold til det ubevidste (det er sådan set den evige diskussion om forbindelsen mellem det ubevidste og Det'et).

Det der er på færde, er en diskussion om hvilken plads ontologien skal have i psykoanalysen. En diskussion hvis udslag afgør ikke blot psykoanalysens forhold til psykologien, den rammer ligeledes i høj grad uddannelsestanken.

II

Denne ontologi er til stede som psykogenetisk animisme ved enhver anmodning om at uddannes-til-psykoanalytiker. Den er universelt gældende og man kan sige at det uddannende deri består i at forstå hvorfor. Hvorfor man ikke bare kan uddannes TIL psykoanalytiker, selv om det er sikkert og vist at psykoanalytikerne må uddannes. Det er begripligheden af dette paradoks der er dannende.

Den psykogenetiske forestilling er universel fordi sproget presser os til at anskue verden, og altså også sådanne problematikken, med ontologiske briller, dvs. med en spontant naturalistisk tilgang til værensspørgsmålet. At lade sig uddanne i psykoanalysen indebærer derfor at give afkald på denne præmis.

Modstanden mod psykoanalysen ligger allerede dér: ved det forhold at man sædvanligvis og spontant ikke er parat til at give afkald på denne væren, at man tværtimod gør alt for at opretholde den. Så meget, at man simpelthen er parat til at fremhæve den som selve formålet med erfaringen. Væren ophøjes derved til en fakticitet, f.eks. i en identitær udgave, og fastlåser noget der ikke engang kunne begynde som mulighed.

At ville uddanne sig er i det hele taget et projekt båret af en tanke om at skulle være nogen ved at blive til noget. Være det produkt (indgå blandt de *human resources*) den Anden forlanger. Hele uddannelsessystemet peger i den retning. Og det ubehag vi registrerer blandt de unge mennesker som indspores i den retning vidner om at den således opnåede væren betales med stigende fremmedgørelse. Det drejer sig naturligvis ikke om at gå imod bestræbelserne om at danne og uddanne sig, blot om at gøre opmærksom på at det ikke er omkostningsfrit og at det også kan være kilde til afsubjektivering.

At ville uddannes-til-psykoanalytiker er ikke fri for disse grundbetingelser, især når det handler om at opnå en plads blandt dem der ved hvordan-man-gør, ved at reducere psykoanalysen til en terapeutisk-teknik-til-behandling-af-syge.

Det er længe siden at den glamour der engang var omkring psykoanalysen —glamour især blandt de såkaldt intellektuelle, i lægelige kredse har det handlet om magt slet og ret— er forduftet, men higen efter at finde ud af hvordan-man-gør forbliver intakt. Det skyldes vel de infantile seksualteoriens prægnans, deres karakter af grundkomplekser.

Problemet med psykoanalysen og uddannelse er, at mens vi i andre sammenhænge godt kan se bort fra den ubevidste komponent der indgår i det at-ville-vide og i princippet nøjes med blot at lære lektien så at sige, så er det lige præcis noget som psykoanalysen ikke kan lade passere. Analysen kan ikke gøre andet end at rette opmærksomheden netop dertil —også, hvilket egentlig er en sjov krølle, når dette gøres gældende som en ikke-ville-vide (yndet strategi hos *la belle âme*). At afstå fra at vide 'det', er også en måde at vide det på.

Derfor har 'uddannelsen' i psykoanalytisk regi det underlige træk ved sig, at det foregår i kraft af en slags 'aflæring' af hvad man ved, en nulstilling af de hypoteser man benytter sig af for at opretholde den identitet som væren iklæder sig med. Det drejer sig om at vedgå sig, at hinsides den mere eller mindre standardiserede 'det vidste jeg ikke' eller 'hvorfor er der ikke nogen der har fortalt mig det' som neurotikerens sædvanligvis gemmer sig bag, er der altid en 'det vidste jeg godt' (formuleret tit som benægtelse: 'det havde jeg ikke tænkt på'). Derfor gør Freud opmærksom på at i analysen må man først komme af med det, man ved, før man kan sige hvad man ikke ved. Det er hvad psykoanalysen til syvende og sidst lægger an til.

'Dannelsen' må med andre ord gøre kål på den (bevidste) *referentielle viden* som analysanden (eller analytikerens-i-dannelse) udstyrer sig med (en viden som bestemt ikke er at foragte, men som indtil noget andet er sagt må behandles som manifest indhold), for så meget desto bedre at give plads til den *tekstlige viden* der organiserer det ubevidste (som latent indhold). For hvad der virker uddannende i analytisk henseende er bekendtskabet med den tekstlige viden der organiserer den enkeltes driftsmæssige økonomi, en viden som vi ganske vist ikke kan vide noget om uden at den referentielle viden er kommet på banen, men denne må 'trækkes til side' for at den ubevidste viden kan blive 'synlig'. Den bevidste viden er ikke forkert som sådan, for at sige det enkelt, den har blot karakter af dækkerindring, præget som den er af sekundær narcissisme.

Det er på denne baggrund vi skal forstå Freuds anbefaling til analytikerens (og analysanden) om at glemme de psykoanalytiske teorier under akten. Hvad det handler om i analysen er at gøre det muligt for analysanden at sige det som vedkommende ikke ved. En paradoksal formulering, som sagt, som kan virke meget overraskende. Vi kan læse hvor bestyrtet 'den upartiske' er, i *Spørgsmålet om lægmandsanalysen*, da han præsenteres for sådanne formuleringer, men Freud insisterer på at dette er psykoanalysens kendetegn: invitationen til at give sig hen til de frie indfald (for ad den vej at sige hvad man ikke ved) sker i og med at den svævende opmærksomhed (hvor analytikerens glemmer de psykoanalytiske teorier) træder i kraft.

Men se. Det er lige præcis hvad der ikke sker hvis jeg plages af tanken om en ikke-viden: en teknik der mangler, et begreb det ikke forklarer nok, en patient der ikke opfører sig som han burde ... hvorfor jeg må skynde mig at lære den rette 'arbejdsgang', 'begreb', 'nomenklatur'. Det er ikke et spørgsmål om at være altvidende, men om at have tillid til at det ubevidste nok skal lave sit arbejde hvis vi blot ikke står i vejen med vores væren (her som ikke-vidende-nok). Problemet ligger ikke i det at man selvfølgelig altid kan lære noget mere, problemet kommer frem når denne ikke-viden ontologiseres (ved for eksempel at forveksle den med det ubevidste, og forsøger at objektivere den. For det ubevidste er bestemt ikke en ikke-viden (en negativ form af en referentiel viden der skulle mangle), men snarere det, jeg ikke vidste at jeg vidste.

Den tekstlige viden som det ubevidste består af, driller os i mere end een forstand fordi vi straks opfatter den ud fra dens referentielle modusser. Sågar ved at præsentere sig for os uden videre, men alligevel inkognito, da vi jo ikke ved hvad vi har med at gøre eftersom den referentielle viden må glemme den tekstlige viden der fungerer i det ubevidste for at kunne virke. Lidt som den vittighed Freud taler om, hvor A beklager at B siger at han skal til Krakow, så A tror at B skal til Lamberg, vel vidende at B faktisk er på vej til Krakow. En vits hvis opbygning ikke er anderledes end hin fortællelse som parlamentsformanden begår idet han *lukker* mødet hvor han skulle have *åbnet* det, og hvor forholdet

mellem det manifeste og det latente indhold blander sig og spiller os et puds, for så meget desto bedre at give plads til det ubevidste ønske som søger at blive hørt (i eksemplet med parlamentsformanden er det nok såre førbevidst).

Hvad der er på færde, er selvfølgelig ønskespørgsmålet, analytikerens ønske. Og den kendsgerning at ønsker ikke kan videregives (eller transporteres per stedfortræder). Det går altid galt i hvert fald. For enten medfører det i bedste tilfælde idioti af identifikatorisk art, eller, i værste fald, et terrorregime hvor kun *cloning* forekommer acceptabelt. Det kender vi både fra ganske almindelige familiehistorier og fra forsøgene på at lave psykoanalytiske dynastier. Det er altid gået galt.

Freuds overvejelser i « Massepsykologi og jeganalyse » vedrørende de tre identifikationer (til faderen, til et *einzigere Zug*, til symptomet), er oplysende i forhold til dette spørgsmål. Hver af disse identifikationer tematiserer forskellige aspekter ved ønskets tilknytning (afhængighed) til *le désir de l'Autre* (som forsøges håndteres ved hjælp af hvad Freud kalder henholdsvis identifikation per inkorporation (*Einverleibung*), identifikation til objektet og identifikation af hysterisk art). Grunden til at jeg omtaler det her er, at alle disse identifikationsformer er til stede i processen omkring villen-være-analytiker, og må analyseres en for en fordi de er krystalliseringer af de forestillingskomplekser der organiserer de ubevidste ønsker. Problematikken angående forbindelsen mellem ønsket og identifikationerne er yderst relevant og spændene. Bl.a. fordi det ønske som bærer den analytiske akt, som Lacan kaldte *le désir de l'analyste* for at understrege dets selvstændige underlige status, forekommer at være fri for identifikationer.

Det er en begribelse af forskellen imellem disse identifikationer og navnlig det underlige ved 'analytikerens ønske' som ikke beror på en identifikation, der er dannende. Men fordi det ikke er noget der kan læres, som en referentiel viden, er det kun den enkeltes analyse af sin egen analyse (dvs., igen, en 'aflæring' af hvad man mener ens analyse 'har givet' een) der kan bringe den enkelte analytiker på vej. Hele diskussion om 'la passe' kredser i øvrigt herom.

Besværligheden skyldes det ubevidste. Og det grundlægende forhold, at en analytiker ikke basere sin praksis som 'elev af'. Hvilket må forstås derhen at selv om man selvfølgelig må vedkende sig sin egen vej i psykoanalysen og at denne præges af de mennesker man har mødt i den forbindelse, så er det ikke desto mindre en kendsgerning at lige så snart jeg handler som 'elev af' forlader jeg den analytiske position. Det siger sig selv at analytikeren har noget at lære, hele tiden. Faktisk befinder analytikeren sig snarere i en tilstand af kronisk *docta ignorantia*, idet hun til stadighed må tage ansvaret for sin egen lære. Men der er en grundlægende forskel mellem at vedkende sig sin arv og afstå fra sit ansvar ved at gemme sig i elevens gevandter.

Derfor paradokset: hvordan befinde sig i en tilstand af 'læreanalyse' uden at være elev? Hvordan være analytiker under uddannelse uden at være elev. Eller også: hvordan bære et ønske uden at stå til tjeneste for den Andens ønske? Det er for så vidt hvad Freud forsøgte at gøre os opmærksomme på idet han henviste til det sted hos Goethes hvor Mefisto siger til Faust,

*Hvad du fra dine fædre arvet har,
Erhverv det, for at du det kan besidde.*

III

Her kunne vi inddrage Lacans notationer vedrørende diskursens struktur og dens modaliteter, men de risikerer på nuværende tidspunkt blot at bidrage yderligere til blændværket. Så lad os anskueliggøre problematikken ad en anden vej. Freuds eget 'uddannelsesforløb' under opfindelsen af psykoanalysen er i sig selv en måde at gøre rede for opdagelsen af det ubevidste på.

Fire momenter er ganske tydelige i den sammenhæng:

- 1) omstændighederne der fører til udarbejdelsen af « Afasistudiet »,
- 2) afkaldet på « Traumeteorien »,
- 3) publikationen af « Dora » og
- 4) implosionen af « Den hemmelige komité ».

Hvert af disse momenter må studeres via nærmere læsninger, men kan aftegnes allerede nu således:

ad 1) « Afasistudiet », fra 1891, er i egentlig forstand det første bidrag til hvad siden er blevet kendt som 'neurosciences'. Freud forlader heri det herskende lokalisationistiske standpunkt der antog at de psykologiske og andre evner havde overvejende sæde i bestemte dele af hjernen, for i stedet at understrege, at afasien vidner om en løbende omorganisering af de signaler der cirkulerer fra sted til sted. Det fik ham til at forslå at man snarere skulle se hjerneaktiviteten (og nervesystemet i det hele taget) som et sammenspil af netværksmæssig art hvis organisering kom i stand i kraft af de forbindelser som neuronerne opretter imellem sig. For at skelne mellem det organiske grundlag (neuronerne) og det netværk som sådanne forbindelser producerer, understreger Freud en term som kom til at være ganske afgørende for psykoanalysen: *Vorstellung*. Det er forestillingernes sammenspil som fanger hans interesse i det følgende. Opgaven bliver så at undersøge hvordan disse forestillinger kommer i stand, arten af de relationer de etablerer, de regelmæssigheder de synes at følge samt deres mulighedsbetingelser og dermed begrænsninger. For at kunne studere det må Freud berige overvejelserne med atter andre termer: *kompleks, overføring, foregange*, for eksempel.

'Kompleks' melder sig straks som en problematik i kraft af den omstændighed at forestillingerne netop klumper sig sammen, danner mønstre, udgør netværker. Forestillingen findes ikke som sådan, alene, gør sig altid gældende sammen med andre forestillinger. 'Overføring' er ligeledes med det samme på banen fordi forestillingerne har det med at 'vandre', bevæge sig langs netværket. Og når man ser på hvordan denne 'vandring' finder sted, finder man ud af at den ikke er vilkårlig, at den må overholde nogle betingelser eller regler. Der er i hvert fald nogle materielle forhindringer af organisk art som ikke kan overses. Forbindelsen fra nervesystemets periferi (lad os sige: fingerspidserne) frem til hjernebarken (og tilbage) kan nemlig ikke være umiddelbar. Forestillingerne må skifte nervetråd undervejs, endda flere gange, fordi det rent fysisk ikke er muligt at lade alle periferiens tråde fremstå samlet og hver for sig i hjernen. Dette er noget Freud anser som et meget vigtigt punkt: for at forestillingerne kan skifte baner (lad os sige: fra nervesystemets periferområde over til centralnervesystemet) må den lade sig *repræsentere*, forestillingen er den samme men må bæres af noget-andet. Freud eksemplificerer det i første omgang med de anatomiske kendsgerninger, men bliver hurtigt klar over at den materialitet der er tale om, ikke er substantiel i sin natur men at den inddrager en logisk problemstilling som han bruger mange kræfter på at løse (i den periode forsøger han sig med nogle

betragtninger angående *oversættelses-* og *omskrivnings*procedurerne, senere er det f.eks. negationens væsen der studeres). For at understrege den særlige problematik som den omtalte repræsentationsprocedure står for, indfører Freud derfor en term som karakteriserer det særlige arbejde der udføres ved sådanne samlingspunkter: han taler da om 'foregange' (*Vorgang* på tysk), en term der sædvanligvis oversættes med 'proces'. Denne term er imidlertid misvisende eftersom 'processen' snarere må anses som effekten af at sådanne foregange indtræffer (*Vorgang* er i grunden beslægtet med *Geschehen*, dvs. hændelse).

Alle disse overvejelser leverer hovedideerne til hvad Freud sidenhen afgrænsede som psykoanalytiske anliggender. I den forstand danner « Afasistudiet » afgjort rammen for den freudianske forståelse af det ubevidste og sjælelivet sådan som den blev artikulert efterfølgende (med dens differentiering mellem hukommelsesdimensionen og erindringer, f.eks., og de meget vigtige overvejelser som tanken om 'kontaktbarrierer' medfører). Antagelsen om kontaktbarrierer viderefører han fra sine anatomiske iagttagelser og ind i 'det psykiske apparat's' funktionsmåde.

Men teksten fra 1891 bevidner også om et aspekt som i forhold til vores nærværende diskussion er ganske central, nemlig Freuds afsked med sine tidligere standpunkter. Eller rettere: hans revurdering af den tiltro han indtil da havde til den viden hans lærere (disse store nervelæger som von Brücke og Charcot var), stod for og repræsenterede. Dette er ikke blot et biografisk anliggende. Det er også et væsentligt moment i Freuds uddannelse som psykoanalytiker, hvor han til at begynde med går helt og holdent ind for sine mestres lærdomme, for efterfølgende at skulle komme ud af disse bindinger i løbet af en i mange henseender smertefuld bevægelse.

Dette er ikke blot et spørgsmål om den geniale og ensomme forsker der bryder med sine forgængere. Det er de første af en række kærlighedshistorier (dvs. overføringserfaringer) som udgør Freuds dannende og uddannende læringsforløb. For ganske vist har han opdaget noget, ja, men det ville forblive ubrugeligt hvis Freud ikke samtidig gav afkald på den viden, som fornægter opdagelserne (en viden som da bliver referentiel, lutter *argument d'autorité*), og accepterer at blive mutters alene over for en viden han ved befinder sig et sted, men som han ikke kendte til.

Da stod han for første gang over for den opgave han senere fik defineret som psykoanalysens kendetegn: 'at sige hvad man ikke ved', dvs.: at stole på den tekstlige viden man må antage er til stede i de sager han nu mente han var ansvarlig for.

Hans « Sammenlignende studier » fra 1893 er i den forbindelse ganske oplysende. Allerede deres lange tilblivelsesperiode beretter om de subjektive kampe af overføringsmæssig art (men findes der mon andre slags?) Freud måtte igennem. For det er ikke uden omkostninger at sige nej til sin mester — Jean-Martin Charcot i dette tilfælde. Og at vi i den publikation netop præsenteres for en 'sammenligning' af to tekster: de organiske lammelser på den ene side og de hysteriske lammelser på den anden, giver os den grundmetodologi Freud anvender hele vejen igennem (lad os sige: fra « Drømmetydning » til « Manden Moses »).

For ham gjaldt det om at forholde to forskellige forestillingsmæssige økonomier over for hinanden for på den måde at definere forskellighederne — i deres manifesterede fremtræden, selvfølgelig, men især i deres grundstruktur.

Det er et kæmpeprojekt Freud på denne måde giver sig i kast med og hvor han sådan set kun har et begrebspar at gøre godt med: forskellen mellem *projektion* og *repræsentation*,

der støtter sig på den sondring som en skelnen mellem *Projektionslähmung* og *Repräsentationslähmung* giver ham. Til gengæld er det solidt nok til at bære arbejdet videre og afgørende for Freuds udarbejdelse af sin teori om 'forestillingskomplekserne', som var afgørende for den grundlæggende funktionelle tilgang til det psykiske apparat og sjælelivet han siden skulle udfolde.

ad 2) Som sagt er det andet moment jeg her vil nævne, det der udspiller sig omkring « traumeteorien ». For hvis der er forskel på hvordan 'forestillingerne' cirkulerer i apparatet, hvis nogle af disse forestillinger ikke kan eller har svært ved at få adgang til bevidstheden, med de kognitive følger dette formodes at have, hvad forhindrer dem i det?

Traumeteorien er en konsekvens, ja kulminationen endda, af den 'forførelsesteori' som Freud udarbejder sammen med Josef Breuer mellem 1893 og 1895, hvor de udgiver deres « Hysteristudier ».

Som forklaring på hvorfor visse unge (kvinder) lider af erindringsforstyrrelser og dissociative tilstande, foreslår Freud og Breuer at dette skyldes at de i en ung alder har været udsat for seksuelle overgreb fra en voksens side. Styrken ved overgrebet har virket traumatiserende og medført at de forestillinger der knyttes til hændelsen kom ud af cirkulation. Erindringsforstyrrelserne er en følgevirkning af dette. Det viser sig imidlertid at rester fra de berørte forestillinger alligevel finder vej til bevidstheden, omend i fordrejede symptomatiske former. Den anbefalede behandling består herefter i en 'afreagering' (eller genopdagelse) af den eller de oprindelige hændelser således at erindringerne igen kan finde plads i den enkeltes historie.

Denne teori er ikke uafhængig af den reelle brutalitet som datidens sociale forhold kunne udvise og som Freud kendte udmærket til som patolog. Under opholdet i Paris i perioden 1895-1896 havde han bl.a. overværet retsmedicineren Paul Brouardels forelæsninger i lighuset og var bekendt med de overgreb som voksne kunne udsætte børn for. De seksuelle overgreb fandtes (og findes) og de er traumatiske. Freud var mere end tilbøjelig til at tro på sin teori.

Der var dog en række forhold som ikke passede og som Freud ikke kunne lade være usagte. På samme måde som han formåede at studere de organiske og hysteriske lammelser side om side, og kortlægge deres respektive anatomiske og fysiologiske præmisser (nervesystemet på den ene side, forestillingskomplekserne på den anden), måtte Freud anerkende at seksualitetsspørgsmålet er mere sammensat end som så og at den umiddelbare kobling mellem forførelse og trauma ikke kunne opretholdes ubetinget. Både trauma og forførelse måtte studeres for sig. Eller rettere: seksualitetens traumatiserende væsen skyldes ikke kun et reelt overgreb. Lige som bruddet med Charcots neurologi krævede et tilløb på mindst otte år, krævede Freuds brud med Breuners neurologi —og dvs. fastholdelsen af tanken om den psykiske realitets egenart— mindst lige så lang tid.

Tre forhold må nævnes i den forbindelse: for det første den omstændighed at i hans praksis var der masser af tilfælde hvor den faktuelle traumatiske hændelse manglede eller i det mindste ikke forekom som det mest sandsynlige; for det andet at forfølgelsen viste sig at tage andre former end først antaget, herunder som hvad man dengang kaldte 'selvsuggestion'; og endelig, for det tredje, opdagelsen af Ødipuskomplekset.

Alt sammen anskuet under hensyn til de erfaringer Freud gjorde sig ved at organiserer sine behandlinger mere og mere i retning af en lytten til hvad patienterne ren faktisk

sagde, og så den omstændighed at han samtidig blev mere og mere interesseret i sine egne drømme.

Som vi ved var faderens død, i oktober 1896, en skelsættende begivenhed i Freuds liv, både menneskeligt og fagligt. De drømme han havde i de følgende måneder pegede på at forførelsesteorien var rigtig. Men skulle han af den grund beskyldes sin far for at være pervers? Man ser tydeligt hvordan han her befinder sig i samme situation som da han skulle bedømme eksistensen af de hysteriske lammelser som andet end gøgl. Den gang gjaldt det selvfølgelig om at fastholde de neurologiske kendsgerninger omkring de organiske lammelser, men samtidig understrege at de hysteriske lammelser var lige så reelle selv om de ikke overholdt neurologiens love. Opgaven var da at finde frem til den materialitet der ligger til grund for sådanne tilfælde. Teorien om 'forestillingskomplekserne' blev svaret. Tilsvarende i den ny situation: det gjaldt nu, på den ene side, om at fastholde at de seksuelle overgreb stadig findes (og at de kan have forskellige begrundelser: sociale (fattigdom, promiskuitet, klasse-mæssige—og tilføjes må i dag: sexistiske forhold), psykopatologiske, etc.), samtidig med man, på den anden side, anerkender at der findes forførelsesberetninger hos patienter som beviseligt ikke har været udsat for et reelt overgreb. Afklaring af baggrund for de sidste tilfælde er noget som psykoanalysen (og det er faktisk i den forbindelse at Freud bruger udtrykket for første gang) må tage sig af.

Således baggrunden for det brev som Freud sender til sin ven Wilhelm Fliess den 21. september 1897, hvori han erklærer: "Ich glaube an meine Neurotica nicht mehr" — dvs.: jeg tror ikke længere på forførelsesteorien som ætiologisk begrundelse for neurotiske tilstande.

Brevet er virkelig en perle af en tekst med mange iagttagelser og bemærkninger som er relevante for os; det fortjener at blive læst sætning for sætning. Hvad vi lige nu må begrænse os til, er at understrege, at vi her finder en form for vendepunkt i Freuds intellektuelle og kliniske udvikling, som handler om en definitiv afslutning på illusionen om psyko-pato-logien (en forestilling om at man kan terapere på 'psyken' som man gør i anden lægelig praksis — selv det manuskript man har kaldt « Udkastet til en videnskabelig psykologi », fra 1895, er stadig opsat herpå), for i stedet at fokusere på den psykiske realitet som sådan, dvs. de forhold af fantasmatiske art, vil vi i dag sige med Lacan, som organiserer sjælelivets økonomi og er med til at producere den virkelighed som den enkelte har adgang til.

Det var med andre ord et spørgsmål om at vælge mellem 'forførelsesteorien' som kausal faktor i neurosens ætiologi eller 'Ødipuskomplekset' som regulerende årsagssammenhæng i et libidinalt sammenspil.

Freud valgte det sidste og forlod dermed den psyko-naturalistiske vej han indtil da havde forfægtet. I stedet stod han så med den opgave at skulle forklare, hvordan det 'psykiske apparat' kunne tænkes ud fra sine egne love. Dér trådte metapsykologiens nødvendighed frem med fuld kraft, som en gåde der må afklares (med hensyn til 'apparatet's materielle indretning, dynamiske love og psykologiske rammemuligheder). Det gjaldt stadig om at få styr på disse mærkelige *Vorstellungen* hvis sammensætning åbenbart er mere sindrig end først antaget, men nu er det ikke længere trauma-en der styrer slaget, så at sige — *fortrængningens* gædefuldhed træder da i første række.

Hvad Freud opdagede i disse år i og med Ødipuskomplekset var hvordan de infantile seksualteorier indgår i subjektiveringsarbejdet. Noget som ham først i 1905, dvs. efter atter en betænkningstid på syv-otte år, bekendtgjorde offentligt. Takket været brevene til

Fliess kan vi i dag rekonstruere den vej han gik ad for at nå dertil. Brevene er også værdifulde fordi de fortæller os hvordan overføringen til Breuer aftager i takt med at Fliess bliver genstand for Freuds interesse, for så vidt som det nu er ham, næsehalslægen, som kommer til at repræsentere vidensdimensionen.

Hvor første fald i Freuds overføring (over for Charcot) frigør forestillingsproblematikken, så medfører andet fald (over for Breuer) adgangen til spørgsmålet om fantasmets logik.

ad 3) Det tredje moment man må interessere sig for i vores undersøgelse af Freuds uddannelsesforløb, kulminerer i det nævnte år 1905. På grund af de mange opdagelser Freud da lagde frem indledes hermed en slags guldalder for psykoanalysen. Igen ser vi en periode på syv år aftegne sig, og med publiceringen af « Bruchstück einer Hysterie-Analyse », hvor ikke mindst ønsket og overføringsspørgsmålet diskuteres med udgangspunkt i Ida Bauer (1882-1946 — kendt som 'Dora' i litteraturen indtil hun selv opsøger Felix Deutsch i begyndelsen af 20'erne), er vi vidne til et nyt skridt i Freuds placering som analytiker.

Men inden vi ser på hvad der er på færde i den forbindelse, må vi lige omtale Emma Eckstein's (1865-1924) møde med Freud (og Fliess) i 1890'erne. Det vil nemlig understrege det perspektiv vores undersøgelse ønsker at anlægge.

Emma Eckstein fremgår ikke i nogen af de tekster Freud publicerede, men hendes bidrag til psykoanalysen er mindst lige så vigtigt som Berta Pappenheims (Anna O.) og Anna von Liebens (Frau Cäcilie — *meine Lehrmeisterin*, som Freud anerkendende kaldte hende). Emma Eckstein praktiserede endda selv som psykoanalytiker en overgang.

To situationer fra hendes analyse — som foregår fra ca. 1892-3 til 1896, hvilket var temmelig længe dengang — skal her nævnes:

- den ene vedrører *Nachträglichkeit*-problematikken hvor to scener adskilt i tid knyttes til hinanden ved hjælp af en 'falsk forbindelse'. Emma Eckstein er nemlig den 'Emma' der nævnes i « Udkastet », fra 1895, som får Freud til at spørge sig om beskaffenheden ved det han dér kalder *proton pseudos* — et afgørende skridt i retning af opdagelsen af fantasmespørgsmålet og årsagen til at traumeteorien siden forlades. *Proton pseudos* er så at sige den formelle redegørelse for et problem Freud forsøgte at begribe tre år tidligere (i teksten *Die Abwehr-Neuropsychosen*, fra 1894) angående "den hallucinatoriske forvirring"s (*die halluzinatorische Verworrenheit*) væsen. Dér møder han nemlig for første gang ønskespørgsmålet (omskrevet i dette tilfælde som længsel) idet forvirringen består i en tilstand hvor det, man håber vil indtræffe, også gør det, men på hallucinatorisk vis. Tilstanden fungerer da som 'ønskeopfyldelse'. Noget som Freud flere år efter (i *Drømmetydning*) anerkendte med al dets vægt, men som i 1893-4 blot er en patogen pudsighed. Den patient som med al sandsynlighed giver Freud adgang til denne indsigt, er Emma Eckstein som netop præsenterede en tilsvarende konfus tilstand. Når betydningen af denne lille formel: 'ønskeopfyldelse', ikke kunne opfanges i alle dens implikationer på det tidspunkt, var det fordi der manglede et væsentligt element at tage i betragtning.

- Det er her at den anden situation jeg i denne forbindelse vil omtale bliver relevant. For Emma Eckstein er også den patient som Freud sender til Fliess, til behandling for visse uregelmæssige smertetilstande som medførte vanskeligheder med at gå, seksuelle forstyrrelser og næseblødninger. Freud var bekendt med Fliess's teorier om forbindelsen mellem genitalerne og næsen (hans opus hed simpelthen *Über den ursächlichen Zusammenhang von Nase und Geschlechtsorgan*, publiceret i 1901) og mente af uransagelige grunde (men som vi skal se var disse grunde blot ubevidste) at hans behandling var lige hvad Emma havde brug for, på trods af at han var klar over at det var en hysterisk tilstand han havde

med at gøre. Wilhelm Fliess ankom således til Wien i begyndelse af 1895 for at behandle Emma, med det resultat at han fjernede den ene af de tre tynde knogleplader der findes på sidevæggen af næsehulen og ikke nok med det, glemte en halv meter gazestof i Emmas næse som praktisk talt ville have taget livet af hende hvis ikke Freud var blevet bekymret for hendes efterfølgende tilstand og fik en anden næsehalslæge til at se på sagen. At der var tale om en lægefejl af rang er uden diskussion (detaljerne kan læses i Freud-Fliess korrespondancen og er udførlig omtalt i litteraturen). Hvad vi her skal interessere os for, er især grunden til at Freud sætter hele dette arrangement i gang og hvad Freud lærte af det (dog flere år efter og med 'Irma-drømmen som mellemlid).

Det er et uafklaret forhold til og dermed forståelse af overføringen der står i vejen. Freuds overføring til Fliess forhindrer ham i at genkende og tage imod den overføring som Emma gjorde gældende i forhold til ham, Freud, og som altså udtrykte sig i bl.a. i de konversionsfænomener han blev præsenteret for. Der er noget som Freud ikke kunne/ville vide af, ikke kunne/ville se, noget som angår den tekstlige viden som symptomerne (qua 'ønskeopfyldelse') lagde frem for ham, og som Freud altså tilsidesatte til fordel for den referentielle viden hans ven Wilhelms teoretiske vrangforestilling tilbød.

Emma Eckstein er vigtig for os fordi omkring hendes tilfælde tematiseres tre grundspørgsmål i psykoanalysen (nemlig: *ønskets*, *overføringen* og *videns væsen*) hvis interne forbindelser og sammenføjninger udgør kernen i den psykoanalytiske lære og behandlingspraksis. Problematikker som ganske vist knapt er aftegnede og endnu ikke teoretisk udfoldet på det tidspunkt, men ikke desto mindre allerede til stede.

Sådanne betragtninger er nødvendige at have *in mente* når vi nu skal se på hvorfor det, der udspiller sig omkring Ida Bauer (alias 'Dora'), må anses som et tredje moment i Freuds uddannelsesforløb.

Ida Bauer opsøger Freud i 1900 på grund af åndenød, nervøs hoste, afoni, migræne, modløshed og *taedium vitae* i det hele taget. Freud diagnosticerer *petite hystérie* og foreslår et psykoanalytisk forløb. Behandlingen påbegyndes i oktober 1900 og afbrydes brat den 31. december samme år. Freud skriver en første redegørelse over tilfældet umiddelbart derefter (i 1901, hvor den bærer overskriften "Drøm og hysteri"), men teksten publiceres først i 1905 efter en modningstid som tilføjer en indledning, efterskrift og noter.

I modsætning til « Hysteristudier » fra 1895 hvor Freud (og Breuer) anskuer de hysteriske symptomer som udtryk for en manglende reaktion (*abreagieren*) over for et traume og begrundet det som en følge af en dissociativ tilstand, da er « Fragmenter af en hysteri-analyse » på det rene med at neurosens ætiologi må søges i forlængelse af en fortrængningsproblematik. Derfor går Freud i gang med at kortlægge de pågældende hysteriske symptomer ud fra deres seksuelle udgangspunkt og forklare hvordan drømmene fremstiller dem. Freud er nu sikker på sin sag. Han har fortrængningsteorien til sin rådighed, har opdaget Ødipus, har libido-begrebet til at følge den seksuelle økonomi med og har tillige opdaget de ubevidste dannelser og deres indbyrdes sammensætning. Det synes lige til. Alle de rigtige elementer er til stede, det handler bare om at anvende dem. Dora skal bruges til at bekræfte de møjsommeligt erhvervede teser.

Og dog bryder det hele sammen, Ida Bauer går sin vej og Freud sidder tilbage med alle sine remedier. Hvad er der mon sket?

Det væsentlige ved den beretning som Freud publicerer i 1905 er det arbejde han udfører efterlods (*Nachträglich*), idet han spørger sig om det, der er sket, i noget der minder om

det arbejde Emma Eckstein selv i sin tid udførte om forbindelserne mellem forskellige scener. Freud undersøger simpelthen sin egen deltagelse i begivenhederne. For han er klar over at det er ham der er ansvarlig for sammenbruddet, at det er en modstand han selv har mobiliseret der indvirkede ved behandlingens afbrydelse. Med sin handling (*passage à l'acte?*) tyder Ida Brauer på en måde den overføring som Freud selv var midt i, i sit forhold til Fliess, som i en vis forstand objektiverer hende og forhindrer udfoldelsen og analysen af hendes egen overføring.

Med 'Dora' bliver Freud klar over overføringens betydning. Ikke bare som modstand men som strukturel betingelse. Og det er ikke ved siden af at hævde, at det er denne opdagelse der får Freud til at løsrive sig fra den overføring han i over et årti havde opretholdt i forhold til sin ven Fliess. Helt frem til år 1900 erklærer Freud sin trofasthed, beundring og lige frem afhængighed af sin ven (se f.eks. brevet fra den 7.5.1900), men så indtræder en uoverensstemmelse om gyldigheden af Freuds viden (Fliess omtaler Freuds tydinger som lutter projektioner — til forskel fra objektiviteten ved sin egen numerologi), som Freud ikke kan godtage. Dette gør at Freud vågner op og ser på hvad venen har gang i. Det sker dog gradvist for i de følgende to år forsøger Freud stadig at genopbygge den tabte fortrolighed. Denne tid til at forstå, dvs. analysen af en overføringsrelation som har stået på i så lang en periode, er helt sikkert med i de overvejelser der får Freud til at revurdere 'Dora'-episoden.

Man kan sige at der rent formelt ikke er noget i vejen med de betragtninger som Freud producerer i forbindelse med de to drømme som Dora præsenterer ham for. Ejheller med hensyn til den generelle ramme (de 'dialektiske omvæltninger' Lacan taler om) Freud opererer ud fra. Der er bare det, at disse betragtninger og rammer virker udvendige og, i den forstand, påførte. De meddeles til Dora som kendsgerninger vedrørende hvordan tingene hænger sammen, hvilket medfører en afsubjektivering, som hele Doras hysteri i forvejen var til for at bekæmpe. Freud indrømmer i øvrig blankt at han var patroniserende, ville 'normalisere' hende og desuden var han ven til hendes far. Fordomme manglede der ingen af. Men i analytisk henseende er det væsentlige dog det forhold (for det andet kan vi da hurtigt blive enige om), at Freud behandlede den psykoanalytiske teori som en referentiel viden.

Dét er til gengæld skelsættende. For ikke nok med at den pågældende teori i så fald i sig selv bliver til en fordom (som endda kan understøtte de andre), den kan endda ligefrem fremstå som en vrangforestilling.

Det spørgsmål om forbindelsen mellem teori og vrangforestilling som Freud stiller sidst i Schreber-afhandlingen knytter direkte an til den problematik som overføringens gen-vordigheder rejser i og med Dora. En sag hvis afklaring forlanger at kunne drøfte hvad teorien er for noget på baggrund af en præcisering af hvordan *ønske*, *viden* og *overføring* indvirker i hinanden. Det er noget som Freud slet ikke nåede at afgøre, endsige formulere.

Af i hvert fald to grunde: Dels fordi han slet ikke kan formulere en 'symbolteori' der holder (han vakler mellem Emmas mere ædruelige 'individuelle' symbolik (hvor to scenarier står i forhold til hinanden i kraft af en *nachträglich* forbindelse der knytter an til den enkeltes libidinalhistorie) og så den 'universelle' symbolik som *Drømmetydning* tendentielt promoverer og som Freud næsten lader sig forføre af), dels fordi affektens status slet ikke er tematiseret som teoretisk kategori. Dette vender jeg tilbage til om lidt.

Een ting er der i hvert fald kommet ud af alle disse forviklinger: overføringsspørgsmålet gør sin entré med fuld styrke og bliver ved med at plage Freud fremover. Nu ved han i

hvert fald at analysen angår et ubevidst ønske, som hverken tilhører analytikeren eller analysanden men befinder sig imellem dem, inddrager dem begge.

ad d) Det sidste punkt jeg vil nævne i denne optegnelse af 'momenter' som har været med til at uddanne Freud, er den lange periode som faktisk strækker sig fra 1913 til 1927, hvor den såkaldte « Hemmelige komite » fungerer, men som reelt er en stående diskussion om 'grundprincipperne' som fortsætter siden i hvert fald 1905 og indtil i dag.

Ideen om Komitéen bliver til i juli 1912, i Wien, i en samtale mellem Ernst Jones og Sandor Ferenczi, hvor de drøfter situationen i den psykoanalytiske bevægelse både lokalt (navnlig i Wien) og globalt (i den nyoprettede International Psychoanalytical Association, IPA, som har fungeret siden 1910). Problemerne er mange og principielle og det ender også med en splittelse i organisationen, så bl.a. Alfred Adler, Wilhelm Stekel og især Carl-Gustav Jung, IPA's præsident på det tidspunkt, vælger at gå deres vej.

Det problem der skal foregribes, er at sikre psykoanalysens beståen både fagligt og institutionelt på trods af sådanne organisatoriske konflikter. Jones foreslår at samle "Den gamle garde" omkring Freud for at forsvare de grundprincipper der menes at være ufravigelige: nemlig antagelsen om det ubevidste (som Adler afviser), fortrængningsbegrebet (som ligeledes forsvinder når det ubevidste miskendes) og anderkendelsen af den infantile seksualitet (og dvs. af de infantile seksualteorier, som Jung ikke vil vide af). Jones og Ferenczi indviede Otto Rank i tanken og han gav sin tilslutning. Ideen blev præsenteret for Freud som sagde god for den under betingelse af at komiteen forblev hemmelig (i 1912 var Jung stadig IPA's præsident). Siden kom Hans Sachs, Karl Abraham og Max Eitingon til. Gruppen mødtes første gang i maj 1913.

Vi må huske på at samtidig med de interne forviklinger som truede fællesskabet, udbrød 1. verdenskrig året efter. Dertil kommer Freud egne forestillinger om en tidlig død som 56-årig (dvs. omkring 1912, hvilket understøttedes af Fliess's numerologi) og siden den ganske reelle og forfærdelige kræftsygdom der ramte ham i 1923. Allesammen bekymringskilder til hvad der skulle blive af psykoanalysen når dens grundlægger var bort. For hvis Freud ikke var mere, så skulle man finde en måde at finde ud af hvad psykoanalysen er og ikke er. Grundbegreberne var altså nødvendige. Men hvordan definere dem?

I den første tid gik det fint. Bruddet med Jung samlede tropperne, Freud døde ikke og krigen satte en anden dagsorden. Men lige så snart denne var ovre begyndte problemerne: dels i form af uoverensstemmelser med hensyn til hvad man skulle forstå ved overføringen, dels omkring kriterierne for uddannelsen af psykoanalytikerne og måske især, men disse spørgsmål er beslægtede, med en opblussen af diskussionen omkring affektproblematikken (dette med udgangspunkt i en genoptagelse af traume-spørgsmålet og bestemmelsen af angstens væsen).

Den hemmelige komité holder *de facto* op med at fungere allerede i begyndelsen af tyvene fordi uenighederne er for store. I og med diskussionerne omkring 'lægmandsanalysen' op til 1926 må de konstatere at der ikke er grundlag for at opretholde projektet (Abraham døde pludselig i 1925 og det var nok det endelige slag).

Konklusionen på hele den historie er vel den, at man ikke kan holde psykoanalysen oppe administrativt. Dermed bliver noget meget vigtigt dog præciseret: at undervisning i psykoanalysen og videreførelsen af psykoanalysen ikke er det samme. Dertil føjes den indsigt at de identifikationsmuligheder som '*Massenpsykologien*' giver (det være sig som Kirkens

menighed, som Hærens tropper eller som Sagens proselytter) ikke slår til i den forbindelse.

Hvad Dora har lært Freud vedrørende overføringen synes intakt: psykoanalysen kan hverken doseres eller doceres. Den kan på en måde kun annammes ved at man gør sig sine egne erfaringer med hvad kontakten med det ubevidste giver når man accepterer at analysere hvad overføringen kræfter frembringer.

Dvs.: Freud har på fornemmelsen at det er sådan det forholder sig og følger det så langt han kan (for eksempel i sine undersøgelser af hvad Manden Moses står for), men han kan ikke formulere det fordi overføring for ham stadig er *affektbetrag*, i bedste fald, eller også modstand. Eller sagt på en anden måde: netop overføringen viser at psykoanalysen er 'u-overførlig', fordi selvom overføringen må anses for at være almen er den på den anden side ikke universel (forstået som den samme for alle), og omvendt: netop fordi den er singulær, kan den heller ikke være partikulær (privat).

Overføringen forbliver en gåde og derfor er psykoanalytikerens 'uddannelse' det også.

Hvis Freud havde troet på "de udvalgte" som løsning på formidlingsproblemet (han udtrykte sin skepsis fra starten af men gik med på det af lutter entusiasme), måtte han se det i øjnene og konstatere at det ikke var en holdbar løsning, endsiges farbar (Moses-teksten starter med en undskyldning, han kan ikke gøre for at hans undersøgelser medfører at han fratager det udvalgte folk deres første mand; men det kunne ikke være anderledes).

Teksten om « Lægmandsanalysen », fra 1926, overvejer alle disse forhold. Og i den tilføjelse han skriver i 1927 hvor han på en måde tager bladet fra munden (diskussionerne var da afsluttet og nordamerikanerne havde trumfet deres medikaliserede synspunkt igennem), erklærer Freud ligefrem at han er parat til at forlade IPA hvis de spørgsmål som lægmandanalytikereren gør opmærksom på tilsidesættes. Han gør det dog ikke. Lacan forklarer det med at Freud i grunden ikke havde noget alternativ. At han måtte blive i mangel af bedre, i forventning om, men det siger jeg, at overføringsgåden en gang blev løst. Indtil da måtte kirkens masseorganisering, med sine ritualer og normer, herske.

IV

Freuds 'uddannelse' strakte sig over et helt liv. Han var i sandhed en evig lægmandsanalytiker. Han var bestemt ikke en tekniker, opførte sig ikke som en der udførte et bestillingsarbejde. Han var impliceret i det, han foretog sig. Derfor kunne han anerkende når han tog fejl. Selv da Freud i 1905 beklager og protesterer mod at Emma Eckstein på egne vegne har ladet sig operere og fik fjernet livmoderen, var han klar over at dette ikke var uden forbindelse med den næseoperation han selv havde påført hende ti år tidligere. Han klagede ikke over at hans viden blev antastet, blot at den blev det på dén måde (som *passage à l'acte*). Til gengæld lærte han at man sagtens kan indgå i nogle overføringer for at undgå andre. En yderligere forvikling som venter på at blive afklaret.

Det er vigtigt at forstå at diskussionen om 'lægmandsanalysen' ikke er en disput om forrang mellem lægerne på den ene side og ikke-lægerne på den anden. Freud lægger ganske vist ud på den måde og i praksis var det også udgangspunktet i en kamp om herredømme, men allerede selve teksten viser at problemet er mere generelt og at det væsentligste ligger et andet sted. For det drejer sig snarere om en diskussion om hvordan det ubevidste

anskues, hvordan sjælelivets dynamikker (herunder ikke mindst de libidinale kræfter som overføringen bringer frem) begribes og om en egentlig forståelse af analytikerens deltagelse i processen. Det er til syvende og sidst en diskussion om skillelinjen mellem en ontologisk (sfærisk, værensbaseret) eller en ikke-ontologisk (ikke-sfærisk, dialektisk) tilgang. Dvs. en kamp mellem en udvendig (prædikativ) eller indvendig (imprædikativ) opfattelse af det analytiske arbejde, hvor det enten forventes at analytikeren deltager i opgaven som eksperten der forholder sig til en patognomoni, eller man går ud fra at analytikeren fremmer og indgår i en undersøgelse som før eller siden vil komme til at antaste den gældende, tekstuelle viden (herunder analysandens egen selvforståelse). Konflikten ligger i det væsentlige forhold, at mens den imprædikative logik sagtens kan rumme det prædikative (faktisk ville ikke kunne tænkes uden den), så er den prædikative logik sådan indrettet at den under ingen omstændighed kan acceptere det imprædikative og derfor udelukker enhver tilskyndelse dertil. Det vanskeliggør unægteligt opgaven.

Freud var ganske klar over dette. Derfor insisterede han på at psykoanalysen både var en behandlings- og en undersøgelsespraksis, og at behandlingsdelen kun lykkes når undersøgelsesdelen lykkes. Konsekvent med dette standpunkt understregede han samtidig at for ham gjaldt det frem for alt om at forhindre terapeutikken i at overdøve videnskaben (en videnskab som også giver plads til det ubevidste). Vi kan læse dette derhen at de frie indfald har forrang i psykoanalysen og at alt hvad der bedrives i dens navn må tjene dette formål. Så skal de terapeutiske effekter nok følge med.

Det kræver en stærk overføring fra både analysanden og analytikerens side. Men de er hverken af samme art eller rettes fra og mod samme sted. Derfor er overføringen både psykoanalysens omdrejningspunkt og så væsentlig at få defineret.

Jeg mener, at de 'momenter' jeg i afsnit III har beskrevet som værende en del af Freuds oplæring som analytiker, understreger disse forhold. For siden han blev bedt af Fanny Moser (Emmy von N) om at tie stille og lade hende sige hvad hun havde at sige, var han lydhør nok til at bøje sig for de diskursive betingelser som undersøgelsen af det ubevidste stiller. Han vidste ikke altid hvordan det skete, men at det skete, var han sikker på, og derfor kunne han for det meste følge med. De uddannende momenter jeg her har nævnt, er alle situationer hvor Freuds har måttet tænke sig om og gå imod sine egne forudfattede standpunkter: det være sig som viden, holdninger, forhåbninger eller ambitioner.

Lacan ville nok betegne disse momenter som øjeblikke (som kan vare kortere eller længere tid før de udløser en akt) hvor en diskursiv ændring finder sted eller i det mindste gøres mulig. Det særlige ved sådanne øjeblikke er at de er irreversible, forstået på den måde at de promoverer subjektive ændringer hvis afvisning medfører ubehag. Der er mange af disse momenter i et menneskeliv (kærlighed, sygdomme, krig, galskab med videre), erfaringer der udsætter os for vores egne grænser og kan fungere som passage til at kunne opfatte vores liv anderledes. Der er tale om øjeblikke hvor vi får mulighed for at være i nærheden af vores ønske (fordi omstændighederne ændrer sig, fordi vores ønske ændrer sig ...), men det er langt fra altid vi tager imod dem. Analysen søger efter sådanne passager.

På sin vis (nogle gange begrebsligt, andre gange intuitivt) var Freud klar over dette. Og han formåede at benytte sig af disse chancer. Han var i stand til at indgå i overførmæssige relationer, tro på folk, og ligeledes troede han på at man kan komme ud af overføringen, at man kunne skifte position i sit liv. Hans genialitet bestod i at have fundet ud af, at dette ikke er vilkårligt.

Overføringen har altså med det ubevidste at gøre, men hvordan? Freud løste som sagt ikke spørgsmålet, men undersøgte det tilstrækkeligt længe, da han først havde fået øje på det, at vi har adskillige veje at gå ad. I det hele taget kan det være en ide at studere Freuds kærlighedsliv. Hans forhold til andre mennesker. For ad den vej se hvordan han anskuede overføringen og hvilken plads han, i den forbindelse, gav til den overføring som den analytiske kur producerer.

Det er tydeligt nok at der er forskellige slags overføringer og at de indvirker samtidig. Derfor er det ikke ligegyldigt hvilken plads man indtager i relationen. Hos Freud hed det sig at nogle overføringsforhold kunne modarbejde andre, som sagt. Ja, virke lige frem som modstand. Det forhold må studeres videre. Visse former for anmodning om uddannelse til psykoanalytiker kan have den karakter. Det har med den *formodning* som dermed er på spil at gøre, dvs. med den type diskurs der er på tale.

Jeg vil som sagt ikke komme yderligere ind på diskursspørgsmålet her, men forblive på "det jævne", give plads til overfladen (hvilket på den anden side ikke betyder at vi behøver at forestille os nogle dybder overhovedet — psykoanalysen er ikke en dybdepsykologi). Men det siger sig selv at Lacan har interesseret sig for de problemer som overføringen rejser — han vier den ligefrem et helt seminar (1960-1961). Resultaterne af disse studier munder ud, i 1969-1970, i fire diskursive indretninger som også kan læses som overføringsformer, eller i hvert fald som grundstrukturer for de varierede (men ikke tilfældige) former overføringen kan indtage.

Her skal vi nøjes med at se på en term som har den største betydning for Lacans udarbejdelse omkring overføringsbegrebet, og som siden få ham til at producere sine diskurser. Det drejer sig om termen *formodning*, som gengiver den franske *supposition*. En problematik som må siges at følge ham hele vejen igennem.

Vi ser problematikken træde ind i forhold til det spørgsmål der optager os her, i en diskussion af Descartes *dubito*, der som bekendt er *cogitoens* egentlige grundlag. Descartes forklarer, at til spørgsmålet om 'hvordan kan jeg vide?' er svaret selvfølgelig at jeg bliver nødt til at formode (*suppositio*) at den viden må findes et eller andet sted. Descartes stærke træk består i at finde støtte i sin egen svaghed, således at eftersom *dubito*, tvivlen, i det mindste er en tanke, da ved jeg i al fald at jeg tvivler — altså tænker jeg. Jeg kan, med andre ord, ikke lade være med at formode når jeg tvivler. Eller rettere: idet jeg tvivler formoder jeg. Hvilket vil sige at jeg giver plads til en viden som jeg ikke har, men idet jeg formoder den, indgår jeg i et forhold til den, jeg kan endda lære den at kende. Jeg skal bare finde ud af hvordan.

Eftersom denne formodede viden må findes et sted, og for Descartes var det helt klart i Guds værker, gjaldt det om at opdage hvordan disse er indrettet, hvordan de 'gør'.

Man kan se hvordan tanken om naturen som Guds bog, om matematikken som en særlig skrift, etc., dukker frem. Det centrale er dog en ganske bestemt præmis: at Gud ikke snyder. For hvis Han gør det, ryger hele konstruktionen uvægerligt på gulvet. Jeg kan altså tvivle alt hvad jeg vil, men Gud må forblive intakt i sin ubetingethed.

Det er i den forbindelse Lacan for første gang (den. 15. november 1961) fremkommer med en lille formel for at karakterisere hvad der dermed appelleres til når jeg indgår i sådan en tanke udfoldelse. Han siger da at Descartes henvender sig til *un sujet supposé savoir*, altså 'et subjekt der formodes at vide'.

Denne formel kommer til at blive undersøgt fra alle sider og kanter i de næste mange år (den kan læses på andre måder: f.eks. som 'videns formodede subjekt' — Lacan bruger den bl.a. til at diskutere Hegels *Selbstbewusstsein* og fænomenologiens prætentioner derom, blot for at demarkere psykoanalysen og det ubevidste derfra).

Den 10. juni 1964 kobler han så, efter mange delundersøgelser, hele denne problematik sammen med overføringsspørgsmålet. Da det først er gjort, virker det så indlysende at man tror at man altid har vidst det! Men det er et bedrag. Overføringen kunne ikke tænkes anderledes før andre signifikanter (eksempelvis 'formodning') var kommet på banen. Derfra og efter at overføringen er blevet tænkt sammen med spørgsmålet om *le sujet supposé savoir* kan teorien om diskurserne formuleres.

Overføring er kærlighed. Det ved vi siden Freud gjorde os opmærksom på det. Hvad Lacan tilføjer er at enhver kærlighed bygger på en formodning, som, i den analytisk producerede overføringskærlighed, organiseres som en formodning vedrørende en viden. En viden jeg ved findes, som jeg ved tilhører mig, men som jeg på den anden side ikke kender til på anden vis end som symptom. Således hypotesen om det ubevidste. Den kærlighed som overføringen producerer, tilskriver et subjekt til denne formodede viden.

Analysens opgave er at dekonstruere den. Det er hvad de frie indfald skal hjælpe til.

'Dekonstruktion' vil sige at analysere de libidinale bindinger den er lavet af, herunder diskutere den formodede viden hypoteserne bygger på. Dette er en langsommelig proces fordi det antaster de forsikringer som væren understøttes af. Det skaber modstand, som forsvar mod analysens trussel. Modstand i form af en *ad hoc* kærlighed produceret som et parallelt modtræk imod analysen, eller også som evindeligt kritiske bemærkninger om procedurespørgsmål, eller også som en trang til at ville vide 'hvordan det foregår' inden 'det går i gang', eller også ...

Alsammen modstand men også udtryk for at overføringen er til stede og forsøges holdt hen, dvs. opretholdt.

For ligesom med 'Ødipus' og 'Ødipus' undergang', som Freud kaldte det, må overføringen også finde sin pendant: ikke som den såkaldte mod-overføring men som en form for afvikling af overføringen. Det er hvad *la passe* forsøger at tænke, som udtryk for 'diskurs-skift'. Men det siger sig selv at denne ændring eller overgang (over-føring) ikke kan finde sted før man netop har været igennem den diskurs man forlader (eller måske mere præcist: den diskurs man relativiserer idet man finder ud af at der kan være andre diskursive positioneringer).

Den 20. februar 1973 indfører Lacan et udtryk som er næsten en neologisme selv om der er plads i det franske sprog for at kunne sige det. Han taler om at der skal en *désupposition* til for egentlig at kunne annamme noget (han bringer udtrykket frem i en sammenhæng hvor det handler om betingelserne for at kunne læse en tekst). Vi kan godt se at i *désupposition* er der *supposition*, altså formodning, har vi sagt. Men hvordan skal vi gengive *désupposition* på dansk? På fransk findes også *présupposition*, som et ganske almindeligt ord, hvori *supposition* også er til stede. Afhængig af konteksten vil jeg nu gengive dette sidste som antagelse, forud-antagelse og endda som fordomme. Hvis vi ser på det danske sprogs muligheder, kan vi sammenligne med følgende sammensætninger: vi kan nemlig sige at 'noget er gjort', men det kan også være 'afgjort', 'u-gjort' og 'omgjort'. Forholdet mellem *supposition* og *désupposition* er, vil jeg foreslå, ligesom forholdet mellem 'gjort'

og 'omgjort' på dansk. Jeg bruger dette eksempel fordi det er ganske tydeligt at jeg ikke kan 'omgøre' noget før det rent faktisk er blevet 'gjort'.

Jeg kan altså ikke iværksætte denne *désupposition* før jeg rent faktisk har opdaget at jeg vitterlig har formodet noget.

Som sagt bruger Lacan udtrykket i forbindelse med en egentlig tekstlæsning, hvor jeg bliver nødt til at tilskrive (altså formode) denne tekst en viden, som jeg, idet jeg imprægnerer mig med den, efterfølgende vil kunne af-skrive ... som formodning, som subjekt og /eller som viden. Der afgørende er at jeg skal igennem forløbet.

Noget tilsvarende foregår i forbindelse med overføringen i dens forhold til det ubevidste. I analysen studerer vi de producerede overføringer, for på den måde at kende noget til den ubevidste viden der organiserer vores væren. Dette arbejde medfører en revurdering af vores placering i kærlighedslivet. Det er, vil jeg foreslå, at lære rekursiviteten at kende så vores færden i verden ikke styres alene af de indbilledninger som den rene prædikativitet overlader til os.

Modstand mod analysen er alt det der forhindrer den, sagde Freud, dvs., kan vi nu foreslå, alt det som forhindrer at denne passage fra en formodet viden til en 'afformodet' viden kan finde sted.

*

Til sidst nogle ord om det citat som indledte teksten. Det bedste er at indsætte det i sit kontekst ved at omtale hele passagen. Lacan bedes om at forholde sig til følgende spørgsmål:

Psykoologerne, terapeuterne, psykiaterne og alle dem der arbejder med mental sundhed, bærer på deres skuldre, fra bunden af og uden ophør, verdens elendigheder. Hvad med psykoanalytikerne i den forbindelse?

Dertil svarer han:

« Det er sikkert og vist at det at bære elendigheden på sine skuldre, som De siger, er at indgå i den diskurs der betinger den. Eventuelt i mangel af bedre under rubrikken: 'under protest'.

Allerede ved at formulere det på den måde markerer jeg min stillingtagen. Nogle vil se det som udtryk for at jeg tager afstand fra det politiske liv. Noget som jeg, for mit vedkommende, anser som udelukket for enhver.

I øvrigt, hvad disse psyko- af den ene eller anden slags bestiller med den byrdefulde opgave De tilskriver dem, er ikke så meget at protestere som at kollaborere. Uanset om de ved det eller ej, så er det hvad de gør under alle omstændigheder. »¹

---

¹ Fra *Autres écrits*, 2001, side 517:

Les psychologues, les psychothérapeutes, les psychiatres, tous les travailleurs de la santé mentale — c'est à la base, et à la dure, qu'ils se coltinent toute la misère du monde. Et l'analyste, pendant ce temps ?

Il est certain que se coltiner la misère, comme vous dites, c'est entrer dans le discours qui la conditionne, ne serait-ce qu'au titre d'y protester.

Rien que dire ceci, me donne position — que certains situeront de réprover la politique. Ce que, quant à moi, je tiens pour quiconque exclu.

Det virker unægteligt som et umedgørligt svar. Det er det også. For hvis Lacan lod det passere ville psykoanalysens sjæl og opgave forsvinde. Spørgsmålet, anklagende og måske klynkende som det er, beskylder psykoanalysen for at være verdensfjern og upolitisk. Lacan skærer igennem: Det ER en politisk position han som psykoanalytiker indtager når han ikke vil være med på de præmisser spørgsmålet anser for givne. For det er ikke tilstrækkeligt at protestere. Og at tage verdens elendigheder på sig afsubjektiverer ikke kun de såkaldte elendige, det placerer hjælperne i en sado-masochistisk tilstand. Der skal en diskursændring til (i dette tilfælde vedrørende galskaben, men det gælder for det politiske liv i det hele taget), hvis man for alvor vil gøre noget ved sagerne. Det er hvad psykoanalysen bidrager med. Ellers hjælper man bare til at tingenes tilstand fortsætter uantastet. Det sidste har det navn Lacan giver det: at kollaborere, og dem der udfører det hedder kollaboratører. Akkurat den position proletarerne er havnet i forhold til kapitalismen (med eller uden Marx's velsignelse).

Slaget om lægmandsanalysen handler for så vidt ikke om andet. Og når Lacan langer så hårdt ud, er det for at forsvar sin praksis som analytiker.

Det forekommer mig relevant at have dette med i en diskussion om psykoanalytikerens uddannelse, for at understrege at det eneste det kan orientere en analytiker i sit arbejde er en etik som anerkender talens funktion, modtager overføringskærlighed indtil dens udtømming og giver subjektet plads til at konfrontere sig med det ønske der havde forseglet dets skæbne. Alt andet er objektiveringer der tjener den sorte gud.

Oswaldo Cariola
Juli 2020

Au reste les psycho- quels qu'ils soient, qui s'emploient à votre supposé coltinage, n'ont pas à protester, mais à collaborer. Qu'ils le sachent ou pas, c'est ce qu'ils font.